

УДК [141.78:81'23:304](44)“19”Ж.-Ф.Ліотар
DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2021.1.5>

Лосик О. М.

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії
Львівського національного університету імені Івана Франка
вул. Університетська 1, Львів, Україна
orcid.org/0000-0001-8245-3780

ЗАСАДИ ПОСТМОДЕРНОЇ ДИСКУРСИВНОСТІ В КОНЦЕПЦІЇ МОВНИХ ІГОР Ж.-Ф. ЛІОТАРА

Природа і характер постмодерної «картини світу» мають надзвичайно багато різноманітних інтерпретацій міждисциплінарного характеру, проте далеко не кожна з них володіє достатньою методологічною доказовістю. Актуальною і відкритою залишається потреба поглибленого вивчення вже проголошених, але досі не завжди належно оцінених філософських бачень сучасності.

Мета запропонованої статті – розглянути змістові компоненти авторської концепції мовних ігор Ж.-Ф. Ліотара в призмі їх теоретичного та практичного значення в суспільній історії сьогодення. На базі запропонованої концепції поставлено завдання проаналізувати ідейно-сміслові засади дискурсивних практик, що визначають характер постмодерних світоглядно-парадигмальних змін у науці, культурі й соціальності.

Із загальнонаукових застосовано методи: структурний, узагальнення, аналізу, системний, функціональний і порівняльний. Із конкретних філософських підходів використано діалектичний і герменевтичний.

Досягнуто таких результатів: підтверджено, що свобода залишається центральною ідеєю у філософській спадщині французького дослідника Ж.-Ф. Ліотара. На основі його концепції мовних ігор проаналізовано специфіку формування та функціонування дискурсивності як найбільш адекватного і прийняттого способу емансипації думки, уяви та дії в добу Постмодерну. Виокремлено як позитивні, так і негативні виміри модернізації, які здатні водночас і розширювати, і обмежувати права на індивідуальні та колективні свободи. Обґрунтовано, що Ж.-Ф. Ліотар розвинув своє бачення, відштовхуючись від однойменної концепції позитивіста Л. Фон Вітгенштайна, а водночас надав їй оригінального постмодерністського прочитання та доповнив новими характеристиками (гетерогенність, паралогія). Стверджено, що мовно-ігрова дискурсивність здатна функціонувати на засадах внутрішньої змінності, взаємної недомірності та рівноправного солідарного об'єднання навколо демократичних цінностей і виборів. Доведено, чому саме такий спосіб саморепрезентації та самоздійснення Ж.-Ф. Ліотар вважає більш виправданим за принцип консенсусу. Підкреслено, що серед інших постмодерністських концепцій та, яку запропонував Ж.-Ф. Ліотар, може стати практичною моделлю для реалізації в сучасній соціально-культурній дійсності й постнекласичній парадигмі, в тому числі й в українських реаліях.

Ключові слова: *постмодерність, дискурсивність, мовні ігри, гетерогенність, паралогія, свобода, Жан-Франсуа Ліотар.*

Вступ. У тематичній бібліографії, присвяченій нашій сучасності, прізвище Жана-Франсуа Ліотара (1924–1998) згадується постійно. Зазвичай цього французького автора представляють як основоположника філософського різновиду постмодернізму [7]. Згаданий дослідник влучно окреслив методологічні опори, що сприяють розвитку та утриманню «постмодерного стану» (фр. – *condition postmoderne*) як найбільш відповідного для обґрунтування новітніх процесів світоглядної емансипації та свободи. Вихідним пунктом міркувань Ж.-Ф. Ліотара стала мовна царина, на базі якої він сформулював свою концепцію мовних ігор і розширив її можливий вплив на широкі контексти культурної соціальності. Запропоновані в ній підходи до тлумачення ігрової природи оточуючої «картини світу» заслуговують на окремий спеціалізований аналіз.

Питанням мовно-ігрової дискурсивності в добу Постмодерну цікавляться і філософи, і лінгвісти, і літературознавці. Серед дослідників, які міждисциплінарно опрацьовують дану тематику, виокремимо праці Ф. Бацевича, Т. Гундорової, В. Загороднюк, М. Зубрицької, С. Квіта, О. Павличко, Я. Поліщука, О. Солодкої, І. Фізера та ін. Натомість книги Ж.-Ф. Ліотара майже зовсім не перекладені українською мовою, його ідейна спадщина аналізується далеко не в повному обсязі (наприклад, О. Йосипенко, С. Куцепал, О. Соболев) і поки що лише зрідка стає предметом окремого наукового дослідження (І. Матюшина, І. Папуша). Тому в даній розвідці послуговуємося як французькими першоджерелами [11], так і їх перекладами українською [2; 3] та польською [10] мовами.

Мета та завдання. Метою запропонованої статті є розгляд змістових компонентів авторської концепції мовних ігор Ж.-Ф. Ліотара в призмі їхнього теоретичного і практичного значення в суспільній історії сьогодення. Поставлено завдання проаналізувати на базі даної концепції ідейно-сміслові засади дискурсивних практик, що визначають характер постмодерних світоглядно-парадигмальних змін у науці, культурі й соціальності.

Методи дослідження. Із загальнонаукових застосовано такі методи: структурний (виокремлено дискурсивність як характерну ознаку саме постмодерної реальності), узагальнення (виділено специфічні особливості постмодерної дискурсивності), аналізу (з'ясовано базові змісти концепції мовних ігор Ж.-Ф. Ліотара), системний (прослідковано особливості взаємодії мовних ігор), функціональний (розглянуто можливості дискурсивних практик у призмі їх здійснення в культурній соціальності) й порівняльний (зіставлено підхід Ж.-Ф. Ліотара з баченнями Ю. Габермаса та М. Фуко). Із конкретних філософських методів використано діалектичний (поглиблено розуміння постмодерної дійсності як об'єктивно змінної та завжди суперечливої єдності протилежностей) і герменевтичний (з'ясовано внесок та значення ідей Ж.-Ф. Ліотара в контексті розвитку філософсько-гуманітарного знання загалом та течії постмодернізму зокрема).

Результати. Осердям філософської спадщини Ж.-Ф. Ліотара є ідея свободи та способи її здійснення в інтелектуальних й культурно-духовних процесах доби Постмодерну. Авторське бачення переважно зосереджується на науковій та соціально-громадянській, а також художньо-мистецькій площинах проявлення і функціонування згаданого феномену. Вчений вивчає ознаки та шляхи неунікної «постмодернізації» дійсності під евристичним і перспективним кутом [6]. Автор залишається постійним у своєму схваленні емансипації як необхідного «стану духу» для сучасного людства та його майбутнього, водночас свідомий та цікавий непередбачуваності її перебігу в постмодерній фазі: «...насамперед західна воля відкриває для себе ніщо (néant) своїх цілей та задумів і у зв'язку з цим виявляє себе населеною чимось, чого вона не розуміє і чим не керує. Деякою «річчю в собі», що нам опирається. Її ім'я не має значення. Вона «не надається до іменування», тому що занадто часто є іменованою <...> Усі мислителі, письменники і художники Заходу, включно з великими «раціоналістами», зашпортувалися за цю «річ у собі», прагнули дати їй назву, усвідомлювали неможливість її ігнорування й визнавали, що жодна «одіссея», жоден «великий наратив» не може її вмістити» [3, с. 97].

На переконання Ж.-Ф. Ліотара, зміни другої половини ХХ ст. вимагають надзвичайно досвідченого розуміння, аби втримати множини нових знань, поглядів у певній співгармонії, навіть якщо вона анітрохи не нагадує класичні логічно-об'єктивні парадигмальні структури. При цьому він не заперечує ймовірностей ретроспективного «перечитування» (чи «переписування») досвідів минулого, аби відшукати в них початки новітньої емансипації думки, уяви та дії, а ще доказує особисту відповідальність інтелектуала-філософа викривати свіжі загрози для практик свободи не лише в тоталітарних, але й у демократичних і ліберальних контекстах. Це вигідно вирізняє Ж.-Ф. Ліотара від деяких інших відомих постмодерністських авторів, насамперед тих, які зосереджуються передовсім на критичному спротиві та викривальності будь-яких очевидних чи гаданих «-кратій», вбачаючи їх головно в усьому «традиційному», «академічному», «історичному» тощо.

Водночас тим, що єднає Ж.-Ф. Ліотара з іншими явними й неявними (за класифікацією В. Вельша) постмодерністами (зокрема, Ж. Бодріаром, Р. Бартом, Ф. Гваттарі, Ж. Делезом, Ж. Дерріда, Ю. Крістєвою, М. Фуко та ін.), є увага до мовно-мовленнєвого фактору як базового конститууючого складника епістемологічно розірваної дійсності. Усі вони розглядають мову як головне знаряддя філософської, політичної, культурної та соціальної емансипації. Це загалом споріднює постмодерністів і з представниками іншого поширеного в другій половині ХХ ст. напрямку – постструктуралізму. Адже обидва нурти утверджувалися через заперечення феноменологічних і аналітичних методів світорозуміння та, запозичуючи чимало з марксизму, ніцшеанства, фройдизму й гайдеггеріанства, поєднували у своїй сутнісній основі семіотичну та мовознавчу площини [8, с. 97].

Отже, Ж.-Ф. Ліотар випрацював власну концепцію дослідження умов здійснення свободи в умовах «постмодерності» (під цим поняттям розуміємо інтенсивну модернізацію всіх вимірів життєдіяльності, особливо починаючи від другої половини ХХ ст., яка «почала наголошувати не так на поступальній спрямованості своїх осягнень, як на власній неповторній інновативності, розриваючи й навіть заперечуючи тяглість наступництва з етапами, що їй передували» [5, с. 6]). Майже не змінюючись, вона була послідовно висвітлена в низці праць цього автора наприкінці 1970-х – на початку 1980-х років. Зокрема, в розвідці «Стан постмодерну. Звіт про знання» («La condition postmoderne. Rapport sur le savoir», 1979), що отримала гучний науковий і позанауковий розголос, Ж.-Ф. Ліотар зосередив увагу на передумовах, які породили тло новітнього дискурсивного «стану духу», який замінив традиційний нарратив, та аналізував вплив т. зв. делегітимаційних змін на свободу в науковому пізнанні, соціальності та мистецтві [4]. Згодом, опублікувавши «Суперечку» («Le Différend», 1983), дослідник зосередився на осмисленні дилем порозуміння в межах сучасних суспільно-культурних і наукових парадигм.

Методологічним підґрунтям міркувань Ж.-Ф. Ліотара став дискурс. Філософ не подає окремого формулювання, що розуміє під цим справді багатозначним поняттям, однак трактує його як уособлення «партикулярних» і «гетерогенних» форм світобачення, спосіб адекватної комунікації й практику міжлюдського порозуміння в добу Постмодерну, що прийшов на зміну телеологічним і раціоетричним «гранд-нарративам» (великим оповідам) попередніх епох. Як відомо, в постмодерністському розумінні дискурс прямо пов'язаний з лінгвосеміотичними «іграми», що їх свідомо чи несвідомо створюють індивіди або спільноти. Він ототожнюється з процесами антропосеміозу – усвідомленням і розвитком особою власного актуального буття, перетворенням рефлексійного сприйняття та індивідуального досвіду у виразні форми «повідомлень», які формують історію людського життя та допомагають порозумінню. Тобто за допомогою неперервно змінного створення дискурсів і перебування в них індивід/спільнота «артикулюють» самі себе в дійсності.

За основу автор узяв однойменну концепцію австрійського позитивіста Л. фон Вітгенштайна (1889–1951), введenu в науково-аналітичний обіг для філософських і логічних інтерпретацій можливостей пізнання. У відомому трактаті той, інтерпретуючи можливості пізнання, підкреслює його мовно-мовленнєву основу [1]. Вітгенштайн докладно проаналізував види й роди можливих артикуляцій (т. зв. малих оповідей-нарацій), які прескриптивно, денотативно (дескриптивно) і перформативно усталюють комунікативне тло й комунікативні позиції між тими, хто «оповідає», тими, хто (це) слухає, і тим, що втілює «оповідь» (десигнатом). Категорії оповідальності самоорганізуються певним набором правил. Подібно до «гри в шахи» вони відповідальні за властивості та призначення «ігрових» елементів, а також за свої способи дискурсування. Паралельно кожна з категорій, виконуючи ті чи ті нарративні (оповідальні, запитальні, символічні, ціннісні, репрезентативні, нормативні) функції, вносить свою частку у формування тла загальної і єдиної «картини світу».

Саме в межах «мовних» взаємодій, як переконували в різний час обидва філософи, виявляються суперечності й відмінності, закорінені в лінгвістичних, психологічних, епістемних особливостях дискурсивного пов'язання «станів речей» і «станів духу», «фактів» і «слів», «виражального» і «невиражального», «логічного» і «містичного». Кожен із вчених у межах власних

досліджень і викликів сучасної їм доби дійшов висновку про багатоманітність та образну символічність структури світогляду: Л. фон Вітгенштайн доводив це завдяки системі чистої логіки, а Ж.-Ф. Ліотар надав, крім наукового, ще й соціальний й культурний контексти, а також розширив на освітню, правову, етичну й художньо-мистецьку сфери.

Головний зміст концепції Ж.-Ф. Ліотара базується на трьох, умовно кажучи, тезах, які характеризують «делегітимізований» стан свідомості в добу Постмодерну [10, с. 44–45]. Усі вони стосуються специфіки функціонування мовних дискурсивних ігор, що творять приватний і публічний простори життєдіяльності окремих індивідів, більших та менших спільнот тощо.

Перша теза така: «оповіді» (нарації), що формують мовний дискурс, не є наперед заданими і статичними, а можуть невпинно формувати як свої внутрішні змісти, так і зовнішні форми репрезентації. Іншими словами, кожна з них повинна саме шляхом змінності й плинності втілюватися в повсякденних, політично-ідеологічних, філософських, літературних, візуально-мистецьких та інших дискурсивних практиках.

Поступальний шлях як особи, яка самостійно дискурсує, так і цілого суспільства Ж.-Ф. Ліотар вважає доконечною рисою соціально-культурного існування. Адже за допомогою мовних часток здійснюється не тільки звичко механічна, нормативна, примусова й цілеспрямована емансипація дискурсів (як це можна було спостерігати особливо в просвітницькі часи). Вони спричиняють «кроки» кожного «гравця» на вищій щабель вільних проявів його ідентичності. Також згадані «оповіді» виявляють нові і/або приховані можливості включення їх у діалогічне порозуміння, таким чином, побільшуючи ступінь свободи в сучасності. Водночас неомірність мовних часток свідчить, за Ж.-Ф. Ліотаром, про «фрагментарну інституціоналізацію» та «локальний детермінізм» кожної з «оповідей». Вона породжує взаємну змагальність між ними.

Друга теза концепції Ж.-Ф. Ліотара присвячена специфіці узгодження непримиренної неомірності мовних часток з постмодерним досвідом т. зв. післяпросвітницького впорядкування культурного довкілля. Тож, крім обов'язкової поступальності та ігрового порядку дискурсів-оповідей, дослідник пропонує послуговуватися набором конкретних правил, ще раз інтерпретуючи прагматику мовних ігор Л. фон Вітгенштайна. Вона, як відомо, описує і формалізує правила функціонування продуктивного комунікативного простору, конституює загальне тло, де відбуваються «ігри». Так, до прикладу, денотативна чи перформативна «оповіді» чітко окреслюють способи, як «гравці» можуть досягнути необхідної згоди. У розумінні Ж.-Ф. Ліотара згадані правила становлять «предмет виразної, а також мовчазної умови поміж гравцями (що не має означати, мовби вони її вигадують)» [10, с. 44]. Вони нарівні з вільним висловлюванням (свободою слова), спільним самовизначенням, добровільною участю в суспільній колективній оповіді-наративі уповноважують правдивість (автентичність) персональних виборів. Конфлікти в межах якнайширше інтерпретованого мовлення – явища постійні та природно зумовлені, проблема лише в погодженні тих форм, що переважають, з тими, які зазнають утисків.

Отже, третя теза наголошує на тому, що якісне суперництво і вибір мовних дискурсів стають можливими тільки за умови врахування світоглядних тверджень, ширших за цілі локального дискурсу. Зрозуміло, що в постмодерній проєкції ігри вивільнення й протистояння множинних «оповідок» не мають на меті перемогу одних нарацій – сильніших, кращих – шляхом утискування, виключення чи зодноманітнення інших – слабших, менших. Це вже було, згідно з постмодерністами, притаманне зобов'язувально-догматичним настановам доби Модерну. Тому у філософії йдеться про загальне дискурсивне тло, де не утискується свобода жодного мовця чи слухача: з одного боку, «мовні акти належать до певної загальної суперечності», а з другого – «мовити – це боротися, тобто співпрацювати» [10, с. 45]. І бажане гуртування можливе навколо ідей громадянських свобод, демократичних прав, солідарності тощо. Вони й допомагають, у певному розумінні, об'єднати множину мовних ігор і втримати їх рівноправне багатоманіття, адже «якщо немає правил, то немає також гри».

Три названі зауваги Ж.-Ф. Ліотар вважає запорукою здійснення постмодерності як «стану духу» та «стану знання». Лінгвістичний фактор, на якому він розвинув свою концепцію,

послужив засобом детальнішого окреслення зв'язків-зчеплень (фр. – *enchaînement*), що творять спільний простір життєдіяльності доби Постмодерну.

Для цього автора сучасна світоглядна парадигма твориться з множинних скупчень мовних елементів, а їх неоднорідність породжує чимало «ігор». Вони своєю чергою виражають безліч цінностей. Дослідник констатує: «Кожен із нас живе на перетині багатьох із них. А проте ми не обов'язково встановлюємо усталені мовні комбінації, та їхні властивості, встановлені нами, не обов'язково піддавані трансляції» [2, с. 17].

Філософ членує екзистенційну та соціальну площини звичаєвості на низку т. зв. малих оповідей («малих нарацій»). Це – локальні, нестабільні, «еластичні» уявлення, що виникають спонтанно. Вони є ефективними заміниками офіційному («уповноваженому», «енциклопедичному») світогляду. «Малі нарації» об'єднуються під знаком образності («фігуративності») – дискурсивної ненасильницької «гри». Кожна з них самоврядна і має право втілювати дискурсивну форму свободи в постмодерний час – чи в правовому, чи в морально-етичному, чи в мистецько-художньому аспектах.

Дослідник постійно підкреслює причинно-наслідковий зв'язок між становищем найбільш розвинених країн і постмодерною «ситуацією». Для нього це – закономірний наслідок демократичних перетворень, технологічного прогресу та капіталістичної економіки [2, с. 27–28]. Іншими словами, дискурсивні практики постмодерності слід розглядати перш за все в аспекті їх функціонування в країнах з ліберальною ідеологією, високим рівнем добробуту, сильним науковим потенціалом, утвердженими й захищеними цінностями самоздійснення тощо. Водночас Ж.-Ф. Ліотар свідомий сучасних загроз, що можуть знову «монополізувати» світогляд та більш чи менш суттєво видозмінити та применшити свободу дискурсування. Наприклад, технократизм підпорядковує кожному «гру» очікуваній продуктивності, а мультикультуралізм схиляється до нерозбірливості та асиміляції, і, таким чином, дискурс знову стає «знаряддям влади» (за М. Фуко). Тож філософ звертає увагу і на негативний вимір емансипації. Він вважає, що заклики до обов'язкового вдосконалення розминаються з тими, які «впливають із людських потреб» і віддзеркалюють «нарцисизм людства» [11, с. 124].

Вчений розуміє неможливість дійти однозначно гармонійного порозуміння, а тим більше – спільної несуперечливої логіки взаємодій, оскільки й далі залишається в силі правило пріоритетного, зорієнтованого насамперед на успішність дискурсу. Однак закликає не спрощувати проблему «наростання ускладнень» у більшості ділянок життєдіяльності, зокрема повсякденні, аби осучаснення не підпорядковувалося процесам, що обмежують право на вибір та свободу.

У призмі такого підходу французький експерт критично оцінює бачення, яке обстоює його давній філософський опонент Ю. Габермас, а саме можливості консенсусу полагоджувати протистояння між дискурсами [2, с. 18, 34–35]. Ж.-Ф. Ліотар не заперечує, що можна узгодити спільний «збір правил або метапрескрипцій, важливих для всіх мовних «ігор». Однак учасники-«мовці» мають розуміти, що в основі цих консенсусних домовленостей перебуває незмінна «гетероморфічність», тобто вони завжди умовні й не підпорядковуються прагматичним вказівкам. На переконання філософа, консенсус не може стати кінцевою метою діалогу й залишається тільки «проміжним станом дискусії» [2, с. 35]. Ця форма дискурсивної взаємодії здатна залишатися тільки одним із «рухів» у суспільстві-«монстрі», такому неупорядкованому, що «ніщо не дозволяє припустити» ймовірність спільності. «Боротьба» поміж дискурсами різних видів ніколи не перестане бути радикальною й, на думку Ж.-Ф. Ліотара, аж ніяк не закінчиться абстрактним компромісом.

Більше того, вчений переконаний, що консенсус як дискурсивний стан досягнення порозуміння між мовними «іграми» притаманний аж ніяк не всім, а лише деяким комунікаційним процедурам. Це ще один аргумент про те, що немає достатніх теоретичних підстав трактувати його як «метазасаду». Тому у своїй авторській концепції, окрім дискурсу «малих оповідей», веде мову і про інші форми справді, на його думку, постмодерної емансипації, зокрема «вразливість» та «паралогію».

«Вразливість» – характерна прикмета кожного автора й адресата ігрового мовного дискурсу до відмінностей. Вона унаочнює «сховані» й «асимільовані» соціально-культурні змісти свободи, притаманні «ослабленим» носіям. Для Ж.-Ф. Ліотара це також форма розуміння незадоволеності потреб, запитів, творчих спонук учасників-авторів «ситуацій», які становитимуть основу історичної канви новітньої епохи тепер і в майбутньому. Крім «вразливості», постмодерністська дискурсивність виховує вміння «витримувати» те, що видається ірраціональним, непропорційним у сучасному життєвому світі [10, с. 45]. Його філософ називає «паралогією». На думку філософа, це гідна альтернатива консенсусу, а суть паралогії – у беззаперечному прийнятті «натиску на незгоду» як основної умови функціонування мовних «ігор» [10, с. 175].

Відкритий характер багатоманітностей відповідає сучасній еволюції суспільних взаємодій. Як умова постмодерністської свободи паралогія заперечує низку хиб, неунікних у технологічно-ринкових реаліях. Прискорюючи «жвавість уяви», вона частково уподібнюється інновативним дискурсам, призначеним для прогресивного поступу, проте водночас далека від забезпечення внутрішньої стабільності соціальної чи наукової парадигм [10, с. 164]. Паралогія виступає посередником («медіатором») між мірами свободи і сваволі, непередбачуваності й відповідальності, справедливості й несправедливості. Вона прагне стати новітнім типом світогляду, в якому співіснування дискурсів буде водночас і умовою емансипації, і єдиною неподоланою перешкодою.

Насамкінець, доречно оглядово зіставити розуміння засад дискурсивності, запропоновані Ж.-Ф. Ліотаром, із трактуваннями М. Фуко. Цей французький постструктураліст також досліджував мову як соціально зумовлену категорію, яка означає умови взаєморозуміння й взаємодії членів культурного середовища, а дискурс – як практично й різнобічно втілену рефлексію мислення, артикульовану за допомогою мови [9].

В інтерпретаціях обох філософів вирізняємо два відмінні (хоч і взаємно несуперечні) акценти. М. Фуко розглядав дискурс насамперед як уособлення влади, тоді як Ж.-Ф. Ліотар зосередив увагу на ігровій природі дискурсивних практик. Якщо для постструктураліста Фуко рушієм розгортання дискурсу як світогляду залишався примус, то для постмодерніста Ліотара – пріоритети бажання, добровільності та найвищої свободи в появі будь-яких різновидів дискурсів. М. Фуко поділяв дискурси на один панівний і низку вторинних (периферійних), а також виділяв дискурсивний пласт поза ідейними межами культурного середовища. Своєю чергою Ж.-Ф. Ліотар допускав існування множини дискурсів, що за жодних умов не редукуються до єдиного цілого та позбавлені узагальнювальних прагнень. М. Фуко увиразнив спрямування методологічних і філософських розвідок про свободу в новітній парадигмі, а Ж.-Ф. Ліотар надав їм постмодерністської інтерпретації і протиставив іншим, не постмодерністським концепціям в інтелектуально-філософській історії ХХ ст.

Висновки. Концепцію мовних ігор Ж.-Ф. Ліотара вважаємо провідним методологічним орієнтиром того, як утримати постмодерний «стан» у сучасному світі. Виразно постмодерністського прочитання вона набуває саме завдяки мовним комунікативним процедурам, що здійснюються носіями тієї чи іншої дискурсивної (у розумінні – світоглядної) «форми». Запропонована теоретико-філософська концепція несе практичне значення, хоч її автор і сам зауважував подекуди певну узагальненість своїх міркувань.

Три зауваги, виокремлені французьким дослідником, характеризують змістові компоненти перебігу постмодерної дискурсивності, а саме: постійну змінність її складників, їхню взаємну змагальність та водночас потребу понадлокального об'єднання власної багатоманітності навколо новітніх солідарних засад рівноправного співіснування. Ці тези уповноважують проєкт постмодерністського осучаснення вже неklasичної моделі емансипації, зокрема в аспекті соціально-філософських змістів свободи. Вони, з одного боку, визначають характер постмодерних світоглядно-парадигмальних змін у науці, культурі й соціальності, а з іншого – самі видозмінюються під їхніми впливами.

Низка праць Ж.-Ф. Ліотара досі не стала предметом глибшого дослідження або ширших цитувань ані в закордонній, ані в національній науці. Водночас його філософські тексти

й далі залишаються актуальними для нових міждисциплінарних (пере)прочитань й постнекласичних змістів наукового пізнання в цілому, в тому числі й у призмі українського дискурсу постмодерності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітгенштайн Л. *Tractatus Logico-Philosophicus*; Філософські дослідження : монографія : пер. з нім. Київ : Основи, 1995. 311 с.
2. Ліотар Ж.-Ф. Ситуація постмодерну. *Філософська і соціологічна думка*. Київ, 1995. № 5–6. С. 15–38.
3. Ліотар Ж.-Ф. Що є істина (інтерв'ю з Річардом Керні). *Ї: незалежний культурологічний часопис*. Львів, 2003. № 30. С. 92–111.
4. Лосик О.М. Постмодерністський погляд на свободу і справедливість : зб. тез Міжнар. наук.-прак. конф. «Європейські антитоталітарні практики». Чернівці, 2020. С. 25–29.
5. Лосик О. Феномен свободи і французький постмодернізм : монографія. Львів : Дослідно-видавничий центр Наукового товариства ім. Шевченка, 2016. 302 с.
6. Папуша І. Наративна легітимація знання у концепції Ж.-Ф. Ліотара. *Біблія і Культура: науково-теоретичний журнал*. Чернівці, 2010. Вип. 13. С. 101–108.
7. Тейлор В.Е. Ліотар Жан-Франсуа. *Енциклопедія постмодернізму* / під ред. Ч.Е. Вінквіста, В.Е. Тейлора : пер. з англ. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2003. С. 243–244.
8. Фізер І. До джерел кризи сучасної критики. *Сучасність*. Київ, 2000. № 3. С. 96–103.
9. Фуко М. Порядок дискурсу. *Соціальні, економічні та релігійні виміри свободи* : Збірник текстів ; укл. Ю. Біленко та ін. Львів, 2002. С. 264–291.
10. Lyotard J.-F. *Kondycja ponowoczesna. Raport o stanie wiedzy* ; przekł. z fr. Warszawa : Fundacja Aletheia, 1997. 190 s.
11. Lyotard J.-F. *Le Postmoderne expliqué aux enfants. Correspondance 1982–1985*. Paris : Éditions Galilée, 1986. 176 p.

REFERENCES

1. Wittgenstein L. (1995). *Tractatus Logico-Philosophicus*; *Filosofs'ki doslidzhennia* [Philosophical Investigations]. Kyiv : Osnovy [in Ukrainian].
2. Lyotard J.-F. (1995). *Sytuatsiia postmodernu* [The postmodern condition]. *Filosofska i sotsiologichna dumka*, 5–6, 15–38 [in Ukrainian].
3. Lyotard J.-F. (2003). *Scho ie istyna (interviu z Richardom Kerni)* [What is Just (interview with Richard Kearney)]. *Ji: the independent cultural journal*, 30, 92–111 [in Ukrainian].
4. Losyk O. M. (2020). *Postmodernistskyj pohliad na svobodu i spravedlyvist* [Postmodernist view on freedom and justice]. In *Zbirnyk tez Mizhnar. nauk.-prak. konf. «Yevropejs'ki antytotalitarni praktyky»* (pp. 25–29). Chernihiv: Vydavnytstvo «Desna polihraf» [in Ukrainian].
5. Losyk O. (2016). *Fenomen svobody i frantsuzkyj postmodernism* [The Phenomenon of freedom and french postmodernism]. L'viv: Doslidno-vydavnychyj tsentr Naukovoho tovarystva im. Shevchenka [in Ukrainian].
6. Papusha I. (2010). *Naratyvna lehytymatsiia znannia u kontseptsii Zh.-F. Liotara* [The narrative legitimation of knowledge in the conception by Jean-François Lyotard]. *Bibliia i Kultura: naukovoteoretychnyj zhurnal*, 13, 101–108 [in Ukrainian].
7. Taylor E. V. (2003). *Liotar Zhan-Fransua* [Lyotard Jean-François]. In Taylor E. V., Winquist Ch. E. (Eds.), *Entsyklopediia postmodernizmu* (pp. 243–244). Kyiv : Vydavnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy» [in Ukrainian].
8. Fizer I. (2000). *Do dzherel kryzy suchasnoi krytyky* [To the roots of the crisis of modern criticism]. *Suchasnist*, 3, 96–103 [in Ukrainian].
9. Foucault M. (2002). *Poriadok dyskursu* [Order of discourse]. In Yu. Bilenko, A. Karas, V. Tereschenko, O. Feshovets (Eds.), *Sotsial'ni, ekonomichni ta relihijni vymiry svobody: Zbirnyk tekstiv* (pp. 264–291) Lviv [in Ukrainian].
10. Lyotard J.-F. (1997). *Kondycja ponowoczesna. Raport o stanie wiedzy*. Warszawa : Fundacja Aletheia [in Polish].
11. Lyotard J.-F. (1986). *Le Postmoderne expliqué aux enfants. Correspondance 1982–1985*. Paris : Éditions Galilée [In French].

Losyk Oresta Mykolaivna

Candidate of Philosophy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy
Ivan F. N. University of Lviv
1 Universytetska str., Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8245-3780

PRINCIPLES OF POSTMODERN DISCURSIVITY IN THE THEORY OF LANGUAGE GAMES BY J.-F. LYOTARD

The nature and character of the postmodern «picture of the world» have a tremendous amount of various interpretations of an interdisciplinary nature, nevertheless, not all of them have sufficient methodological evidence. The necessity for an in-depth study of the already proclaimed, but still not always properly assessed philosophical visions of contemporaneity remains relevant and open.

The aim of the present article is to examine the semantic components of the theory of language games by J.-F. Lyotard through the prism of their theoretical and practical significance in the social history of the modernity. On the basis of the proposed theory, the task has been set to analyze the conceptual and semantic principles of discursive practices that determine the nature of postmodern worldview and paradigm changes in science, culture and sociality.

The following methods have been applied herein: the general scientific methods include structural, generalization, analysis, system, comparative and functional. The specific philosophical methods used herein include dialectical and hermeneutical approaches.

The following results were achieved: it was confirmed that freedom remains a central idea in the philosophical heritage of the French researcher J.-F. Lyotard. As based on his theory of language games, the specificity of the formation and functioning of discursiveness as the most adequate and acceptable way of emancipation of thought, imagination and action in the postmodern era is analyzed herein. Both positive and negative dimensions of modernization were singled out, which can expand and, at the same time, restrict the rights to individual and collective freedoms. It is substantiated that J.-F. Lyotard developed his own vision, inspired by the eponymous idea of the positivist L. von Wittgenstein, however he gave it an original postmodern interpretation and added new characteristics (heterogeneity, paralogy). It is argued herein that language-game discursivity is capable of functioning on the basis of internal variability, mutual disproportion and equal solidarity around democratic values and elections. It is proved why J.-F. Lyotard considered such a way of self-representation and self-realization to be more justified than the principle of consensus. It is emphasized that among other postmodern theories, the one that was proposed by J.-F. Lyotard can become a practical model for implementation in modern socio-cultural reality and post-classical paradigm, including the Ukrainian realities.

Key words: *postmodernity, discursivity, language games, heterogeneity, paralogy, freedom, Jean-François Lyotard.*